

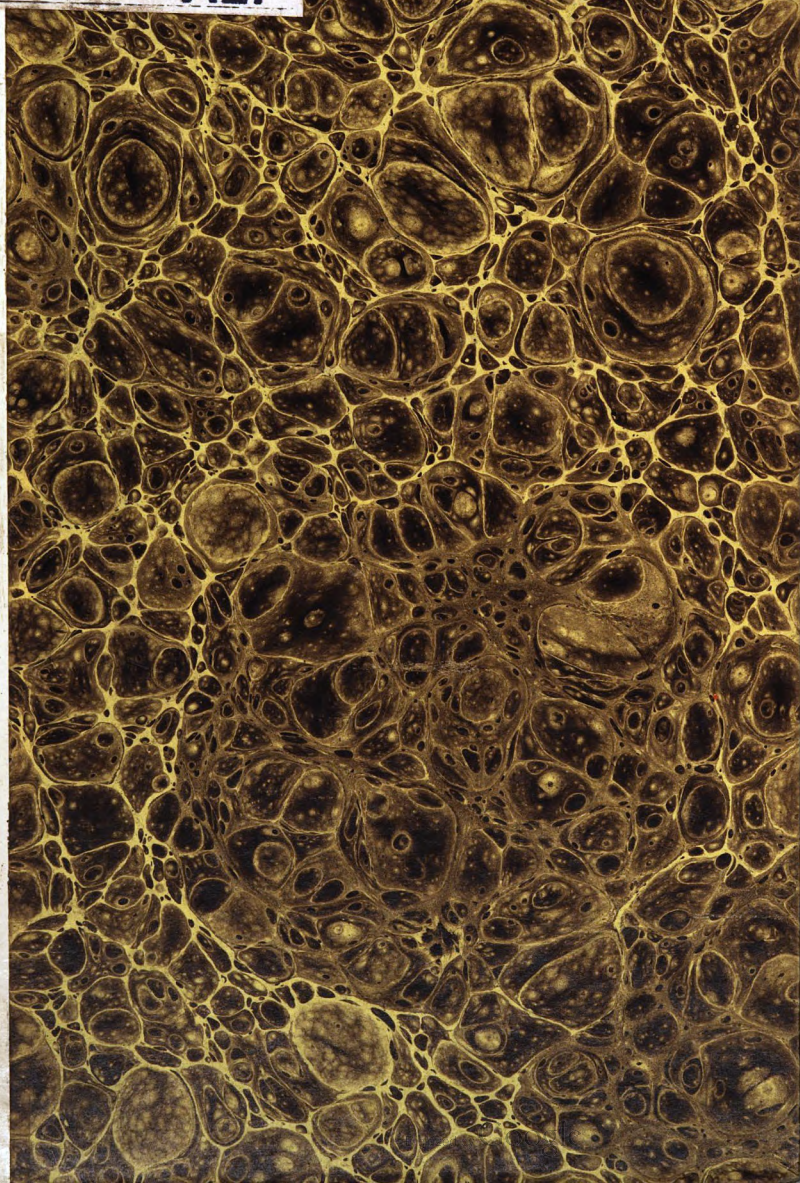

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

135892-B

ALT-

135892-B

MEDICASTER

RESPECTU MEDICO-POLITICO

DISSERTATIO INAUGURALIS

189. 2. 250.
QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI DIRECTORIS
SPECTABILIS DOMINI DECANI

NEC NON

CLARISSIMORUM DOMINORUM PROFESSORUM

IN ALMA CELEBERRIMA REGIA SCIENTIARUM UNIVERSITA-
TE HUNGARICA PRO GRADU DOCTORIS SUMMISQUE IN
MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS RITE CONSE-
QUENDIS PUBLICAE ERUDITORUM DISQUISITIONI
SUBMITTIT

PAULUS FROMM

HUNGARUS PALOTA VESZPRIMIENSIS.

Theses adnexae defendentur in Palatio Universitatis
Julii die 1841.

BUDAE,
typis Joannis Gyurián et Martini Bagó 1841.

Qui modo venisti nostram mendicus in urbem,
Paulum mutato nomine, sis medicus.
Aegro tu medicinam, aeger tibi porrigit aurum
Tu morbum curas illius, ille tuum. —

Ovenus. —

Jede Kunst hat ihr Geheimniß. — Dieß kann Niemand erlernen, oder von außen an sich bringen, auch läßt es sich nicht durch gewisse Formeln und Ceremonien beschwören, sondern ein Jeder muß es selbst in sich erzeugen, und nur der wird dessen theilhaftig, der die Kunst schöpft aus dem Leben der Natur, sie aufnimmt in sein innerstes Gemüth mit reiner Seele in ihr lebendig lebt und mit ihr vertraut wird. — Der allein ist ein Eingewiehter und erhält Offenbarungen. Der allein versteht das Wort. — Hufeland.

A
KURÚZSOK
ORVOS-RENDÉSZETI
TEKINTETBEN.

ÍRTA
FROMM PÁL
ORVOSTUDORRÁ
LÉTEKOR.

BUDÁN,
Nyomatott Gyurián és Bagó betűivel 1841.

A gyógytanban, — valamint az országlásban, — az észnek szabad működni, a szívnek ellenben, jóra, nemesre gerjesztésen kívül még mocczanni sem. —

„A K E L E T N É P E“

SZECHÉNYI.

NAGY MÉLTÓSÁGU

VÁSONKEÖI

GRÓF ZICHY ISTVÁN

**Ő CS. ÉS A. K. FELSÉGE ARANYKULCSOS HIVE S
VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSA, SZ. IST-
VÁN APOSTOLI KIR. JELES REND NAGYKERESZTE-
SE, S A POROSZ KIRÁLYI FEKETE ÉS VÖRÖS
SAS REND VITÉZE, ARANY ÉRDEMKERESZT
TULAJDONOSA, TEKÉNTETES NS. VESZ-
PRÉM VÁRMEGYE FŐ-ISPÁNYA**

Ő EXCELLENTIÁJÁNAK,

MÉLY TISZTELET S HÁLA JELEÜL AJÁNLIJA.

A SZERZŐ.

3

Politikailag jól elrendezett álladalomban, (status), mind azoknak, — kik orvostudori, s sebészi, és baromorvosi gyakorlatot (praxis) akarnak üzni; — továbbá, kik gyógyszereket készítenek, és a főlebb említett személyek rendölésire kiadnak, — felhatalmazva kell lenniök. Ki felhatalmazás, vagy az álladalomtól nyert engedmény nélkül, embereket, és állatokat orvosol, s gyógyszereket készít s árul, — az kurúzsnek, javos — s kontárnak (Quacksalber, Marktschreier, charlatanerie, quackery, circumforaneus, medicaster) neveztetik; és méltó a büntetésre, ha orvoslása, s titkos szerei miatt nyilvánosan vádoltatik, mert a kurúzs semmi csekélyebbet, — mint az ember életét, s egészségét választotta játéka bábjául, melly a földi bódogság egyedüli alapja; — vagy pedig az állatok életét s egészségét, mellyektől gyakran egy ember, sőt gyakran egész család java s létezhetése függ. —

Porosz törvények szerint, a kurúzsolás, — mint ilyen, — csak akkor ismertetett el, s lön megbüntetve, ha a kurúzsról, háromszornál több ízben bebizonyodék, az engedelem nélküli gyógyítás, mivel ekkor már ugy tekintetett, mint keresetínód. — Későbbi parancsolat azonban, télhó 28-káról 1825 így szól: „dass das Treiben eines Gewerbes schon durch einen einzigen Fall, als vorhanden angenommen werden müsse, sobald nur aus Umständen die Bereitwilligkeit einem Jeden auf Verlangen Dienste gegen Bezahlung zu leisten, und die Forderung, wie Empfangnahme der Belohnung, zur Gewinnung des Lebens - Unterhaltes, erhelle“. E törvény azért hozatott, nehogy a főlebb említett, foganatosíttassék azon kér-

dés megítélésénél : valljon a kontárság, különösen sebészi, vagy orvosi üzetett-e, vagy nem ? mert az első szerint kontárok évekig üzhethnék mesterségöket, vigyázva, nehogy egy évben háromszor jőjjön nyilvánosságra üzérkedésök. —

Leginkább pásztorok, juhászok, hóhérok, kovácsok (állatokat), vénasszonyok, s fürdősök foglalkodnak kurúzlással ; régenten kóbor komoediások is üzték azt. De nemcsak a most említettek, ha embereket, s állatokat gyógyítanak, hanem a sebészek is, körüket áthágván, aztán gyógyszerárúsok, s baromorvosok, — ha vétének a törvények ellen, vagy is ha az elsők belső nyavályákat orvosolnak, s az utóbbiak gyógyszereket adnak ki, orvosi rendelmény nélkül, mihez joguk nincs, — vagy ha a baromorvosok embereket gyógyítanak, kontároknak tekinthetők. — Ide tartozik még, az engedelem nélküli kereskedés gyógyszerekkel, mi egyedül a gyógyszerárúsokat illeti ; megengedtetik mindazáltal fűszerárúsoknak nagyban kereskedni, de csak a gyógyszerárúsokkal. —

Törvények, a kurúzsok ellen — már régenten is, minden politikailag művelt polgári társaságban léteztek, de a mellyek, fájdalom, szigorú figyelembe sohasem vétettek. Már Ulpian a varázs doctorokat, „a valódi orvos“ névre, érdemetleneknek nyilvánítja ; egy másik helyen pedig igen jól mondja : „praetextu humanae fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium esse non debet“. Kémény, de nem épen igaztalan Roger szicíliai király törvénye, mi szerint, minden föl nem hatalmazott, de mégis orvoslással foglalkodó orvosra tömlöcöt, és jószágának elkoboztatását rendeli. Montpellierben hajdanta, a nyegle (circumforaneus) egy sóvány s rút számárra téteték, s arczczal farka felé fordúlva szerte hurczoltatott, a nép és gyermekektől ránczигálva csúfoltatott, sárral dobáltatott (durva bá-

násmód!). — Németországban, már régibb, de újabb időben is hoztattak törvények az illy javosok ellen, melyek közül csak a következőket említem még. — Badeni Nagy - herczegség rendölete azon személyek ellen, kik álladalmi engedelem nélkül gyakorolják a gyógytudományt, a legújabb physicus rendszerben ímez: „megjegyzésre méltó, mikép azon személyek, kik szabadalom nélkül embereket orvosolnak, és titkos szereket stb. törvény ellen árulnak, minden késedelem nélkül arányos büntetés alá vettessenek. Ismét tavasz hó 20-kán 1820; „a sebészek gyógymódját illető: „belső kórok gyógyítására föl nem hatalmazott sebészek, belső orvoslásokat ne tegyenek; gyógyszer-árusok, kiknek a sebészek névsora megküldetik, a belső kórok orvoslására föl nem hatalmazottak vényeit (recept) ki ne adják, s őket az illető physicusnak azonnal bejelentésük“. — Valóban jeles rendölet a sebészek kontárkodása ellen! — A hesseni Választó fejedelemség kormányának körlevele, a gyógyszerekkel kereskedést illető, mi gyógyszer-tárakon kívül történik. „Idegeneknek, kik gyógyszerekkel kereskednek, a tartományba jövetel, sőt még a keresztül utazás is, nem szabad; a jobbágyoknak illy emberektől gyógyszereket vásárolni, vagy tán belőlük szertárakat állítani föl, szigorun tiltatik“. Mintául szolgálhatnak leginkább a porosz végzetek, és a Meklenburg Schwerini törv. czikk. 1830. §. 23, III. fejezet; hol a physicusoknak meghagyatik, a javosokra, szabadalmatlan gyógyszerárusokra, s titkos szer, és méregárulóokra fölvigyázni. Bár hazánk is, e részben, mint egyebekben, sőt az egész orvosi rendszet létegesítésében iparkodnék elérni a többi európai tartományokat. Vajha az orvosi rendet illető sérelmek is az országosok közé soroztatnának már valahára!! — Semmi újabb törvényünk sincs, legrégebb ha ide számítható, a következő három: Scti Steph. regis decr. Lib. II. Cap. 31. Si quae striga in-

venta fuerit secundum iudicialem legem ducatur ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad jejunandum, fidemque discendum: post jejunium vero domum redeat. §. 1. Si secundo in eodem crimine invenietur, simili jejuniq subiaceat: post jejunium vero in modum Crucis in pectore, et in fronte, atque inter scapulas incensa clavi ecclesiastica, domum redeat. §. 2. Si vero tertio: iudiciis tradatur; ismét: Cap. 32. §. 2. Si vero Sortilegio*) utentes invenirentur, ut faciunt in cinere et his similibus, ab episcopis flagellis emendentur. —

Scti Ladislai Lib. 1. Cap. 34. Meretrices, et strigae, secundum quod episcopo iustum visum fuerit, talimodo diiudicentur.

Boszorkány név alatt, régenten többnyire vén kurúzsoló banyák égetettek el; és ime e törvények, bár durva módon, szigorúak voltak, mert orvosi történeteink akkori időkben létezett kurúzsokról említést sem tesznek.

Mind ezen tilalmak, s gyakran végbe vitt büntetések ellenére is, másuva nem tolakodék annyi hivataln, s tudatlan, mint épen a gyógyászat körébe; és semmi más művészetben, annyi világos szerencsétlenség daczára is — miket a kurúzsok okoztak — nem találunk a kontárok annyi pártolóra, kiknek olly vakbuzgón hinnének, mint épen a gyógyászatban; amde a törvények is, tán semmi más visszaélésnél sem hallgatnak olly gyakran, mint épen a javosoktól elkövetteknél. — Milly sereg kurúzs lehetett ez előtt Angolországban, mutatja Pittnek számolása (ha való?) melly szerint a kormány évenként 15,600 font Sterlinget venne be, ha mind azok, kik nem okleveles (diplomaticus) orvosok, sebészek s gyógyszerárúsok, a szabadságért orvosolhatni, s titkos sze-

*) Sortilegium superstitio illusoria, qua utitur homo daemonis ministerio,

reket eladhatni 8 pençe-t fizetnének. — Angolország-
gon kívül Helvetziában s Németországban, de külö-
nösen hazánkban, legtöbb kurúzs létezik; alig van
vármegye, melyben 5—6 híres javos nem volna, ide
nem számítva a kevesbbé ismereteseket. — Ámbár
Angolországban s Helvetziában is, a míveltség s rend-
tartás növekedtével bámulásig kevesbedtek a kurú-
zsok; hazánkban mégis, fájdalom, e részben igen
igen lassu lépésekkel haladunk előre.

I.

A' kurúzsolás okai.

1) Köznépnél:

a) Nálunk az orvosi rendészet hiánya, s rossz
rendtartás; hol minden kurúzs üzheti legvakmerőbb
játékait, a nélkül, hogy legkevesbbé is kérdőre vo-
natnék.

b) A köznép nem ismeri a javost, s könnyen
elhiszi, mikép bir azon tudománnyal, mellyel kér-
kedik, továbbá:

c) Nem szeret vizsgáldni, valljon igaz-e: hogy
a javos betegségeket gyógyító tehetséggel, — mit
fitogat, — istentől legyen felruházva.

d) A köznép, hamis bizonyítványokkal csala-
tik meg, a végbe vitt csoda- gyógyításról.

e) Különös benyomással hat a javos szinlett kül-
fénye, a köznép érzékire.

f) Azon előítélet gyökerezett meg benne, mi-
szerint a javos, valami varázs tehetség által orvosol.

g) Hogy betegsége, azon különös kórok sorába
számítandó. mellyeket az orvos nem ismer.

h) Azon hiszemben van, hogy a javos nem ki-
ván ahnyit orvoslásáért, mint az orvos.

i) Szemérmes félelem tartóztatja vissza, az or-
voshozi folyamodástól.

k) Fél, hogy az orvos, vagy sebész nem látandó oly lelkisméretesen utána betegségének, mint a kurázs, s avval csak felületesen fog bánni; és így, ezen aggodalom neveli a köznépben, a javosok iránti bizalmat (*similis simili gaudet*).

l) Végtére, a kurúzlóvali beszélgetés, — a köznép izlése, s fogékonyságához képest, mert a kurázs tudományosan nem is tud, — neveli a köznép bizalmát.

2) Felsőbb rendűeknél.

Ezek bizalmát a javosokhoz magyarázza Tissot:

a) Az önszeretet elvéből, mi nem engedi a biztos, s bizonytalan utat egymástól megkülönböztetni.

b) Azon különös hajlamból, mely szerint azokat, kik leginkább hizelegnek a felsőbb rangúak szélsőinek, legnagyobb bizalmával szokja megajándékozni: míg az orvos, minden titkolózás nélkül mondván ki véleményét a betegségről (mit a kurázs tudatlanságból nem tehet), nem arat mindig tetszést.

c) Azon körülményből, hogy a javos gyógy módja, leginkább hízkelkedik a szenvedélyeknek, mert mindent megenged a betegnek; az orvos ellenben szoros, vagy legalább a betegtől megtartható életrendet kíván, mi főleg a jó étkekhez szokottaknak nincs inyök szerint.

d) Továbbá: azon balga hiedelemből, — kivált ha az orvos darab ideig süker nélkül használt több szert, — miszerint azoknak hatása nem a kór makacságán, vagy épen orvosolhatlanságán alapúl, sem a beteg által elkövetett hibákon, hanem egyedül a szerrek megválasztásától függ; és hogy betegsége olyan, mely a legközönségesebb szer egyetlen adagjára is elmúlnék.

e) Az új s rendkívüli után sovargásból, mi sok gyarló embernek nyavalyája. — Avvagy nem látunk-e

még korunkban is fényes családokat, a kurúzsokhoz tódulni, kik nagy tekintélyvel tudnak csalni?

f) Végére azon körülményből, miként $\frac{1}{8}$ része az embereknek, egy más $\frac{1}{8}$ résztől kormányoztatik, és hogy ezen $\frac{1}{8}$ rész, — a másikat kormányozni akaró, — legkevesbbé alkalmas kormányzásra.

Ezekhez adhatjuk a már említetteken kívül, az orvosi művészetnek gyakori nem sikerülését; a honnan a főrendüek is javosnál csak akkor keresnek menedéket, ha betegségeikben, (a köszvénynél, tüdősorvnál, méhgörcsnél, szokványos főfájdalmaknál) orvosoktól már sok szert használtak süker nélkül.

Hebenstreit szerint kurúzsolásra vezetnek: a uyervágy, ábrándozás, és az emberek hiúsága orvosoknak láttatni, s gyógyításért tiszteltetni s jutalmaztatni; a néptömeg hiszékenysége; s műveltség hiánya által okozott azon balvélemény, mintha orvosláshoz csak néhány szer ismerete volna szükséges; s mintha azok használata semmi föltételekhez nem volna kötve; a köznép különös vonzódása a titokfélékhez, czerimóniákhoz; a köznépben lappangó alattomos gyűlölség a tanult rend iránt, s nagyobb bizalma az alacsonyabb sorsúakhoz, kikhez tartoznak többnyire a kurúzsolók. Sok tartományra, de csak a műveltség legalsóbb fokán állókra nézve alkalmazható még most is öregebb Pliniusnak (Hist. Nat. LXXIX. Cap. 1.) az orvosi művészetről állítása, vagy inkább, az emberi előítéleteket érdeklő íme szemrehányása: „in hac sola arte, ut cuicumque medico se professo statim credatur: nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam, nullum exemplum vindictae“.

Wildberg szerint, ott nem fog megszűnni a kurúzsolás, hol vannak ugyan tiltó törvények a javósok kontárkodása ellen, de soha meg nem tartatnak; hol nincs más jobb segély (nem gondolható az orvosok mostani számánál), vagy ha igen messze van (mi jelenleg elégszer megtörténik); hol, keves

levén az orvos, jótékony hatással nem működhetnek; hol a gyógyszerárusoknak megengedtetik gyógyszerüket orvosi rendelmény nélkül árulni, (mi, fájdalom, majd mindenütt történik;) vagy a hol ez nem történik is, de az idegen szereknek, az ugynevezett „Arcana“ „Universalmittel“ behozatása megengedtetik; hol sebészek tétetnek falukra, kik minden különbség nélkül orvosolnak; hol a felsőbb törvényhatóságok részvétlenek, az alsóbbak süketek s néinák ha orvosi sérelmekről van szó; s utóljára míg a perbe vett javosok ellen, az orvosok, mint feladók s vádlók, jelennek meg: addig nehezen rémélhetni a javosok kiirtását.

Mielőtt tárgyunk e részét befejeznők, lehetlen e kérdést még egyszer nem ismételnünk: honnan van, hogy annyi tilalom ellenére is (de nem nálunk, mert itt e részben tán még semmi sem történt) mi orvosok még mindig legtöbb társsal versenyezzünk? Erre méltán felelhetni *Wildberggel*, hogy ezt nem annyira az orvosi felvilágosodás hiányának, mint inkább a törvényhatóságok hibás s ferde bánásmódjának tulajdoníthatjuk. — Nézzünk az orvosok állására; helyzetetésök a művészethez épen olyan, mint vargának a mesterségéhez, egyedül csak keresetmód gyanánt tekintheti. — Élnie pedig kell! Ha orvosaink az országtól fizettetnének, minden kurúzsolásnak vége lenne. — Sokat tesz a kurúzslás terjedésére, az orvosoknak két félre, — orvosok és sebészek — elkülönbözése; az orvosi rendészet teljes hiánya. — Hát a *physicusok* mik? Hatalmuk semmi, számuk nevetleges! — Bihar megyében, ha járására föl akarna vigyázni, kénytelen volna mindig utazni, és ekkor felkopna álla, a 300 frt fizetés mellett. — Csekély fölvigyázat van a törvényhatóságok részéről a gyógyszerárusokra. Ezek fő okai a kurúzsolásnak; ezt megakadályozni legkönnyebben lehetne: ha gyógyszerárusoknak orvosi, vagy sebészi rendelmény nélkül

semmi szert sem szabadna kiadni; és végtére az egész polgari világ népszerű orvoskönyvekkel való elárasztása, legtöbb alkalmat nyújt a kurúzsolásra.

II.

A kurúzsok kiirtásáról.

Nem szükség orvosnak lenni, hogy átláthassuk, s a mindennapi tapasztalásból meggyőződünk, mikép valamennyi kurúzs, és titkos - szerzatócs, csak jó szerencsére föl vállalt orvoslásuk által, számtalan kárt, s veszélyt okoznak. — Legyen bárki legbölcsebb orvos is, ha kissé terhesb beteg, önmagát nem orvosolhatja; annyival kevesebbé, ki az orvostudományt alaposan nem tanulta. A legügyesb képfaragó is, könnyen megsebesítheti magát, ha kéze reszket; mint a kontár festő még a jó képet is elrontja ügyetlen másolásával: úgy a kurúzsok, mások életét legnagyobb veszélybe hozhatják, minthogy semmi tudománnyal nem bírnak, a betegség okainak kifürkészésére, s előttök a gyógyszereknek föltételek s körülmények által meghatározandó ereje, s hatása, és az ellenjavallatok egészen ismeretlenek; — szintolly kissé ismerik azon szabályokat, mellyek a szerek vegytani készítésére megkívántatnak. — Azért az orvosság, éles kard, a vele bánni nemtudó fanaticus kezében. — Mert ám, bajos dolog, csak egy kis gyenge hashajtót is, a beteg körülményinek, s az orvosság erejének megfontolhatása nélkül — mire a kurúzs alkalmatlan — rendölni. — Csak gyenge hashajtót — ne egyebet — adjunk is egy asszonynak, figyelmeznünk kell.

a) Nincs-e rajta hőség, mit könnyen meghatározhatni.

b) Nem terhes-e, s ehez alkalmaztatni a hashajtót.

c) Micsoda mérsékményü, (temperamentum), nem szenved-e görcsökben.

d) Nincs-e izgató gyengeségben.

e) Nem környezi-e valami lappangó betegség, mi a hashajtót ellenzené.

f) Nincs-e valami természeti hibája u. m. sérv, mi nagy figyelmet érdemel.

g) Van-e elegendő megkivántató ok a hashajtóra.

h) Végre: milly hashajtó leend az egyed, s javallat (indicatio) természetéhez legalkalmasb. — Mind ezek megfontolásával, egy nemtanult orvos mitsem gondol; s ha mégis orvoslási próbatétele szerencsés kimenetellel koronáztatik; ha elsül is némmellykor, egy az orvostól süker nélkül megtámadt nyavalyát hamar gyógyitnia: azt csupán a vaktörténetnek, a körülmények kedvező közrehatásának, az orvostól előbb adott szerek utóműködésinek, a kurúzschozi bizalomnak, s az orvoshozi bizalmatlanságnak következménye. — De vajmi gyéren sikerül az illy mesterség! — már csak ezen okból sem lehet a kurúzsolás valódiságára egyes esetekből következtetést húzni. — Az okszerű gyógyászat ellenben, számtalan hason kórtörténetből; sok ugyanazon esetekben nyert szerencsés győzelmiből; ugyanazon, és hasonnemű, csak a körülményekhez képest változtatott gyógy-módjából elegendő erősséget mutathat elő azt bebizonyítandó: milly biztos alapon nyugszik művészete. — Mi okból javalható *Rei marus* (Untersuchung der vermeinten Nothwendigkeiten eines autorisirten Collegii medici, und einer medicinischen Zwangsordnung, Hamburg 1781) a kurúzsok, és titkos szerszatócsok iránt a türödelmet, épen olly megfoghatlan, mint az 1750-ik télelő 31-kéről szóló Szász Rescriptum, mellyben a hóhéroknak külső sérelmek gyógyítását, kar, és lábszár-töréseket, hátpúpokat, s daganatokat, — ha alkalmas vóltokat bebizonyíták, — gyógyítani sza-

badtság adatik. — Reimarusnak, a kurúzsok felszabadalmazását illető okai, — mellyek éles elmével, s mesterséggel vannak felhozva — Hoffman Scherf és Aepli által eléggé megczáfolvák; — továbbá az által is, hogy a kurúzsolás az alsóbb néposztálynál mindig kevesebb részvétre talál; és koronként, a mind inkább haladó felvilágosodás mellett. — bár a törvényhatóságok nem lépnek föl hatályosabban, mint ez előtt a javosok ellen, — az okszerű orvosak, és sebészek méltánylása, nálunk is, kik e részben majd leghátrább vagyunk, mind inkább közönségessé kezd válni; bátor még igen messze vagyunk azon időponttól, mellyben a kurúzsok egészen ki lesznek irtva. —

Tissot a kurúzsokat nyeglékre (circumforaneus) — kik művelt tartományokban már nem találhatnak — és hamis falusi sebészekre (kik nálunk nagy számmal léteznek) osztja el. Az elsők gyógyszereket adnak, a nélkül hogy a beteget meglátogatnák; ezek kezében a belső gyógyszerek gyakran igen veszélyesek, a külsők ritkábban. — Egy tudatlan ügyes csábító, hazugság s szemtelenkedés által, mindig könnyen elámíthatja, a tudatlan s hiszékeny néptömeget. Ez tehetetlen levén valamit igazán megítélni, s becsülni, örökké ki van téve azon gaz csalók ámtásának, kik elég alávalók az együgyű nép érzeit elvakítani; és így, mind addig megcsalátik tőlök, míg türjük, és behunyt szemmel elnézzük. — A falusi borotválókra nézve Tissot szavai ezek: „die Verluste, welche Dorfärzte unter den Menschen anrichten, gehen unaufhörlich fort. — Entblösst von allen Einsichten und Erfahrungen, mit 3 oder 4 Mitteln bewaffnet, deren Beschaffenheit sie eben so wenig wie die Krankheit kennen, gegen die sie verordnet werden, sind sie gleich einen Rasenden, der ein Schwert in der Hand führt. — Sie verschimmern die leichtesten Übel, und machen diejenigen, die et-

was schwerer sind, ganz gewiss tödlich. Es wäre zu wünschen, dass man eine Beschreibung von Ihnen machte, ein Verzeichniss von allen falschen Aerzten hätte. Vielleicht würde man dem gemeinen Mann einen heilsamen Schrecken dadurch einjagen, und ihn vorsichtiger machen, um nicht das unschuldige Opfer dieser Henker zu werden.“ — Habár jelenleg a kurúzsolás nem üzetik is annyira mint Tissot idejében, rajzképe mindazáltal igen alkalmazható a mostani korra is. —

Azon ország tehát, mellynek szíven fekszik a nép jóléte, a gyógyászatban épen olly kissé fogjamegszenvedni, mint más egyéb osztályban (varga csak az lehet ki czéhbe állott) a kontárokat; sőt a gyógyászatban annyival kevesbbé, mivelhogy az emberi jólétre nézve veszélyesb életmód nem létezik, a kurúzslókénál; bizonyítja ezt számtalan példa; s az orvosi tudományok megtanulásának nehézsége 6 év folyása alatt, maga elegendő annak bebizonyítására, mikép az orvosnak szükséges tudományt egy kurúzs ujjából nem szophatja. Minden ország törvényhatósága, mellynek semmiféle a közbátorságra nézve veszélyes embereket eltűrni nem szabad, nemcsak felhatalmazott, sőt köteles, a törvény által fel nem jogositott orvosféle személyeket, a kurúzsok kategóriájába tenni; azokat az orvoslástól, s gyógyszerek árulásától eltiltani s megbüntetni. Azonban egy külön hatása, a kísérleteket is kiállott szer föltalálójának, mint legújabb időben az ebdüh, rák stb. ellen történt, há igazságosak akarunk lenni, nem tagadhatjuk meg egészen, a szernek, mint saját birtokának használatát. — Ezeknek tehát meg lehet engedni, hogy szereiket, miután az illető szakemberektől megvizsgáltattak, a gyógyszerárusoknak fizetésért eladhas-sák. Legczélirányosb volna illy esetben a kormány-nak a készítési módot megvenni, s átadni a gyógyszerárusoknak. A főorvosi szék, az illyes szer gyógy-

erejére s miként használására figyelmeztesse az orvosokat, hogy ezektől is rendöltetvén, hatása jobban megismértessék, mi leginkább nyilvános kórházakban történhetik. Azonban magános embereknek semmiféle szín alatt ne engedessék meg az illy szer használása, s ha ki tilalom ellenére is merészkednék használni, lakoljon érette.

Egy helyen sem üzetik a kurúzsolás, a szereknek hivatlanok általi arulása következtében annyira, mint még most is London-Párisban. A hírlapok, naponkint telvék olly szerek dicséretével, mélylyek minden kigondolható nyavalya ellen használhatók. Mi a régi időkben történt arcanumok eladását illeti: ezek gyakran valóságos kiváltsági jog megadásával engedtek meg, mihelyt az eladó azok legkisebb hatását, híres orvosi bizonyítványokkal megmutatta. („a korlátolt gyógyászati szabadság laikusoknál mitsem ér”), megjegyzésre méltó, hogy ha illy szabadalmazott szerek nem méregneműek is, csak bizonyos esetben s jó orvos kormányja alatt lehetnek jótékony hatásuak; ellenkező esetben vakmerőség volna, egy tudatlannak megengedni, hogy arcanumait minden esetben, a kór alakjának megkülönböztetése, s az egyedekre, s ellenjavallatokra való tekintet nélkül, mit csak orvos tudhat, használhassa; végre az illyen szerek azért is károsak, mivel használatuk által ki nem pótolható idő tékozztatik el, mi az okszerű gyógymódra fordíthatott volna.

Megengedhető azonban, hogy a laicus, az általa kitalált sebészi kötőlékeket (bandage) vagy gépet (machina), — ha megvizsgáltatván tapasztalás útján célszerűsége bebizonyodék, — használhassa előforduló esetben. — A gépek célirányossága fölött tartott vizsgálat után, szó sem lehet a kurúzslatról, ha csak feltalálója, az esetek minden megválasztása nélkül nem használja. Emlékezzünk itt az orthopaedia feltalálására; nem orvosi személy találmánya, minek

feltalálóját azért mint kurúzst megbüntetni nemcsak nevetséges, de boszantó lett volna. —

Lássuk már azon utakat s módokat, melyek a veszélyes javosok kiirtására többektől ajánlottak.

Tissot ajánlja:

1. A köznép ismertessék meg azon veszélylyel, mellynek kiteszi magát, ha egészségét kontárokra bizza. (ez, kétségkül jobb tárgy népszerű orvoskönyvekre, mint minőket eddigelé választottak az illyes könyvek szerkesztőji, mivel az eddigiek inkább az orvosi művészettel visszaélésre, mintsem a kurúzslat korlátozására vezették a népet.)

2. Nem szabad, s nem kell semmiféle nyeglét az országba eresztetni.

3. Falusi borotválókról lajstrom vitessék.

4. Kontárokat testileg kellene büntetni. (csak ez az orvosság ajánlható még, mivel az egyedüli tömlöczözés, sőt pénzbírság is, a kurúzsolásiismétléseket el nem háríthatták). Nálunk meg sem intetnek!

5. A papok szólíttassanak föl a népet figyelmeztetni, a kurúzsok veszélyes tetteikre. (ohajtandó volna az ifjúságot iskolákban, az egészség becsére, a betegség veszedelmére, s káros következményire oktatni, s figyelmeztetni: milly szükséges betegségben, az embernek magát, rendes orvosra, nem pedig kurúzsokra bízni.)

6. A kalendáriomokból, minden, az orvosi tudományt illető szabályok (p. o. érvágási idő) száműzessenek; ez már minden művelt polgári társaságban megtörtént; legfőlebb Chinában áll még fenn; és gondolom még Magyarország minden kalendáriomjában, kivévén a magyar gazdasági egyesület által kiadatni szokott mezei naptárt.

Wildberg ezeket ajánlja, a kurúzsok kiirtására:

1. Az orvosi felvilágosodás előmozdítása.

2. Tiltassék meg minden orvosféle személynek, kik nem orvostudorok, az orvoslás. (világosabban: felhatalmazott orvosi személyek hatáskörüket át ne hágják; az az: sebészek belső nyavalyákat ne gyógyítsanak). Tiltassék meg gyógyszerárusoknak, az orvosi rendelmény nélküli szereladás.

3. Tiltassék meg, a külföldi szerekkel való kereskedés. (miért nem a honbeliekkeli is? vagy tán ezekkel nem árthatni?) Továbbá; tiltassék meg, nemmelly hasztalan szereknek hirdalokban kitrombitálása, s a nyeglék vándorlása.

4. Rendöltessenek mindenhova jó orvosak, és szebészek; osztassanak föl ezek, s az ispotályok olly czélirányosan, hogy sehol se hibázzék a jó segedelem. (Tagadhatlanul egy a legjobb eszközök közül, a kurúzsok kiirtására; épen olly üdvös, mint a népnek papok, s tanítók általi felvilágosítása, az egésség becséről, az orvosok, és kurúzsok közti nagy különbségről,

5. Segedelem a törvényhatóságok részéről, a történt kurúzsolás feladásának esetében; felhatalmazása egy orvosi törvényszéknek, a rend áthágóit (igy a kontárságot is), minden más törvényszéki hatóság, s pörlekedés közbe jötte nélkül megbüntethetni. Hasonló bánásmód minden kurúzsossal, név, nemzetség s rang tekintetbe vétele nélkül; az ezek által okozott visszaéléseknek megbüntetése, a büntetés köz hirré tétele óvásul.

Bierman nem tartja elegendőnek a physicusok felhatalmazását, a javosok, és törvény ellenére belső betegségekkel foglalkozó sebészek feladására. Mi a sebészek feladását, szól ő, — belső orvoslás miatt, illeti: illy esetben a physicus a közönségtől, mint részrehajló, a beyádlott sebész ellenébe kenyéririgységgel vádoltatnék; és a sebész a közönség előtt (műveletlenebb rész előtt, melly nem tudja, hogy a physicus illy bejelentésekre kötelezve van, és meg

sem foghatja, miként tudhatna az orvos többet belső betegségeknél, mint a sebész) még nagyobb hirre kapna, (jóllehet már a közönség is kezdi átlátni, az orvos, és sebész közti különbséget); de különben is physicusokra nézve igen kellemetlen azon férfiak ellen vádlókép lépni föl, kikkel némelly betegnél tanácskoznok kell; csak a közönség szeretetét, s bizalmát veszítenék el, a szabadalmatlan orvosféle emberek föladása által, — melytől nagy részben élelmöket nyerik; (nálunk, a physicus csekély fizetése korán sem elég élelemre). Ha illy körülmények közt, a velők hivatalkodó sebészszel visszas helyzetbe jutnak, ez teljességgel nem fogja a vele ellenségeskedő physicust ajánlani, s orvoslásinál, a szükséges tanácskozássra, más orvost, sokszor egy távolabb lakót fog meghívni. — Ha az orvosok, vagy legalább csak a physicusok, az országtól fizettetnének, s nem volnának kénytelenek, magános orvosi gyakorlat után sovárogni: akkor keresményök veszélyeztetése nélkül léphetnének föl a kurúzsok ellen.

Méltán teheti itt valaki ímez ellenvetést: hol vegye az ország a sok pénzt orvosai fizetésére? hiszen semmi alapítvány sincs, s az adóssági, s adózói terhek pedig az országot, és minden egyest fölötte nyomják; és nem korlátoznók-e egyesek erkölcsi szabadságát, kényszerítve őket csak azon orvoshoz folyamodhatni, kinek járásában laknak; vagy ha más orvost választanak, akkor kettőt fizetni, ezt magánsan adózás útján? Végre, igazságos volna-e, hogy a beteges, gyöngé ember, ki soha sem élhet orvos nélkül, csak annyit fizessen, mint az egészséges? Jobbnak találja Bierman városokban a papoknak kötelességül tenni, hogy minden bejelentett halotról, kívánják meg azon orvos bizonyítványát, ki a beteget gyógyította, a betegség nevével; a bizonyítványok minden hónap végével adassanak az illető ha-

tóság elibe. — Illy módon kitudatnának azon egyedek, kik orvosi szabadalom nélkül gyógyítanak.

De azon kérdést tesszük itt; fognak-e a papok e tárgyban jelentést tenni? hányat confirmáltak már himlőoltási bizonyítvány nélkül. Háttha sem orvos, sem sebész, hanem valami kurúzs gyógyította, fog-e ez bizonyítványt adni? — E szerint Bierman tervezete legfőlebb is a sebészekre nézve szolgálna ellenőrül. —

Falukon legczélszerűbbnek tartja Bierman minden héten, vagy legalább hónapban bírák, vagy jegyzők által az ágyas betegek lajstromát, a legközelebb találtató uraság tisztjéhez, innen az illető hatósághoz beadatni; azon megjegyzéssel: valljon használnak-e a betegek orvost?

Bár jó szándékúak legyenek is Bierman tervei, mégis sokat lehet ellenök felhozni; mint már főlebb is említettük. — A physicus tartozik kötelességinek megfelelni, ha mindjárt jövedelme kárával is; ha nem akarja ezt tenni, mondjon le hivataláról; — a papok általi örökös teljességgel nem vezet célhoz.

Állatok kurúzsolása.

Mind az, mit a javosokról eddig felhoztam, érintetik az állatok szabadalmatlan orvoslásáról is, mit többnyire pásztorok, kovácsok, vadászok üznek. — Minden fel nem hatalmazott baromorvos, az állatkurúzsok osztályába számítandó, és minden művelt ország törvényei szerint, büntetésre méltó. — Badenben, a tulajdonos engedelmével, mindenkinek megengedtetik a baromorvoslás, — kivévén a ragályos dögvészt, mert ebből könnyen általános veszély támadhat. — Nálunk, a baromorvoslási tilalom kurúzsokra nézve, a törvényesen kívánt baromorvosi próbatétből következik. S így van csaknem minden

országban. — Mégis sokkal gyérebbek, a barmok betegségeknek kurúzlását illető panaszok, mint az emberi betegségeket illetők.

Hebenstreit akkép vélekedik: hogyha lehetőségig kisebbíteni akarjuk azon kárt, mit a földmivelés, kereskedés, keresetmód, sőt maga, az emberek egészsége is (mert némelly marhakór rüh, taknyosság, ebdüh, lépfene, az emberekre nézve is veszélyes) mind a közönségesen uralkodó dögnél, mind pedig a szórványosan előforduló háziállatok betegségei alkalmával szenvedhetnének: szükséges a baromorvosi tudományt művelni, s arról gondoskodni, hogy senki, — hacsak szükséges ismeretekkel nem bír, az állatok orvoslásával ne foglalkozzék; — és csak akkor legyen szabad, ha a szigorú próbatélt kiállotta, (a badeni rendelet igaztalanul engedi meg, ha tekintetbe vesszük, milly becses vagyónát tesz az állatok némelly embernek).

Legjobb lenne, ha okleveles baromorvosok elegendő számmal léteznének; így leghamarább eleit vehetnék az állatok kurúzsolásának. Ohajtandó volna, hogy hazánk gazdasági intézetiben a baromorvoslás gyakorlatilag taníttatnék. Így tanult gazdák kerülvén ki, értők alaposan a baromorvoslást, ezek tanácsadásából sokat tanulna a köznép; s erre jótékonyabban hathatnának a gazdák, mint a baromorvosi népszerű könyvek, mellyek a köznéptől többnyire nem értetnek.

Húgyjóslok (Uroscopi).

Kurúzsok közé tartoznak véleményem szerint a húgyjóslok is. — Hazájok leginkább Pommerania Poroszországban. Nemcsak jósolnak a beteg vízelletéből, — mi gyakran mérföldekre vitetvén különféle változáson megy át — hanem a jóslat szerint orvosolnak is. Megvizsgálván a húgyot tudós képet fito-

gatva, s nevetséges tagmozdulatokkal, gyógyszer rendölnek, mikkel épen olly hókusz — pókuszoikat csinálnak, minőket a betegség ismergetésénél; szóval merő esztelenség ezen csalók babonáskodása, hasonló a kartyavető cigányasszonyokéhoz, s épen olly kárhóztos, s veszélyes az ember életének, mint minden más kurúzsé. — Ha nem rendölének is szereket, a húgyból megismert betegség orvoslására — mi ugyan ritkán marad el, mert a beteg csupán megnevezésével betegségének meg nem elégszik, — mégis veszélyes kontárkodásuk, — mivel ámitgatva a hiszékeny néptömeget, benne az orvosok iránti bizalmat gyöngítik. — A húgyjóslok tehát, rendöljenek gyógyszer, vagy ne, mint minden kurúzs, büntetésre méltók. — Ha figyelünk naponként a beteg húgyára, ennek minő — és mennyiségére, színére, sűrűségére, üledékire, s vegyületére, s más körjelekkel összehasonlítjuk — mit jelenleg a magános orvosi gyakorlat emberei annyira elhanyagolnak, — sokat tehet a kórhatározat megállapítására, ámde betegséget egyedül húgyból akarni megismerni, merő bohóság, esztelenség, s nem egyéb csalásnál.

Deléjezők (mágnesezők).

Mi azon gyógymódot illeti, melly a kezeknek a testre való tevése, — mint a régi franczia s angol királyok koronázása alkalmával történt, — vagy különféle czirógatás, és a testre való lehellet által eszközöltetik: ennek is lehet gyakran csalás az alapja; gyakran azonban az ekkép gyógyítók állati maneserővel bírnak, és általa gyógyítanak, azért az illy mágnesezőket nem kell mindjárt úgy nézni mint kurúzszoikat. — Szemtanúja valék, midőn az említett czirógatásokra, a legerősebb görcsek engedtek, u. m. a múlt évben, az egyetem kórházában méhgörcsben feküdt egy leány, betegsége a legfensőbb fokra hág-

ván, nem hallott, nem beszélt, rangatózó arczmozgás, erős csuklás kinozta. — Igen egyszerű, s észírányos bánásmód után engedett a kör; álombolygás, mágnesi álm volt a bírálát. Mikor a legborzasztóbb görcsök kinozták, s magán kívül volt, némelly egyedek kézjártatása — s czirógatására enyhültek fájdalmai, és ide s tova lehetett a szobában vezetni, ha csak valamiben meg nem botlott, vagy föl nem ébreszték. — Véleményem szerint igen jól ítél Heinroth (Lehrbuch der Seelenstörungen, Leipzig 1818. 2 Th. S. 70). illy egyedekről, midőn azt mondja: innen, az az: a mágnesi erőből van némellyek gyógytehetsége; és bizonyos, hogy azon erő visszaélés által gyöngítették, s kimerítették; s ez oka, hogy ekkor lesz tárgya a törvényszéki vizsgálatoknak, s ekkor jön napfényre, hogy azon emberek mitsem tudnak, és így vagy csalók, vagy csalatottak, s magokat bizonyos képzelt erő birtokában gondolják lenni. — Ezen erővel épen úgy áll a dolog, mint a pénzzel, ki nem tud vele okosan bánni, hamar elfogy. — A mágnesezés gyógyerejében való bizakodás nem előítélet vagy babona; mert hiszen gyakran a legmiveltebb emberek gyógyíttatják akkép már csak: nem orvosolhatlan betegségeket; kik nem mindnyájan együgyűek, és ábrándozók, habár találtak is köztök ilyenek. A mágnesezés által való gyógyítás tehát némi alapon nyugszik. — A mágnesezők elfogyaszthatják erejüket, ha magokra nem vigyáznak; koránsem megerőltetés által, mert munkájok semmi fáradságba sem kerül; hasonló erejük egy gyógyforráshoz, mellynek nincs szüksége ingerre, hogy hatása legyen. — Hanem elfogyaszthatják erejüket, ha heteken, hónapokon keresztül, reggeltől estig, betegek közt vannak, s ezeknek gyámkezeket nyújtanak. Úgy járnak: mint a jó mágnes, mellyre ha többet akarunk ragasztani mint a mennyit elbír, elejti a terhet, és mindig erőltetve utoljára elveszti erejét. — Azon-

ban a mind inkább növekedő tömeg, a nagyobbodó hír, bamulás, becsülés, tiszteltetés — mi csaknem imádásig terjed, a háládatosság számtalan bizonyítványi pengő pénzben: ezek mind meg annyi csabítóji az embernek, ki nem kimélvén magát, az erőforrást megzavarja, s végre kiapasztja. — Ez oka, hogy elfogyván erejük, végre önmagok bámultára mitsem tehetnek, s ekkor hogy nevöket s jövedelmöket el neveszítsék, csalásban keresnek menedéket, de fölfedeztetvén csalárdságuk a közvélemény pálczát tör fölöttök.

Mint a mágnesezők orvoslása a mágnesi erőn: úgy azon gyógy módok is, mellyeket több esztendő előtt egy fejedelem vitt végbe imádságok által buzgó vallásos indulatokat gerjesztve, alapultak tán valami kevés igazságon.

Néhány adat a kurúzsolás rossz következéséről.

Gyugyon. Somogy megyében vólt néhány évvel ez előtt egy csabító; ennek csak a beteg ingét, s lábravalóját kellett bemutatni; ezután vízbe öntözt, mellette sokat mormogott, s az így készített vizet elküldötte a betegnek italúl. — Sok messze lakó együgyü embert csabított el; végre kitudódott mesterséges csalása; ő t. i. az ingeket, és gatyákat zsidóknak eladta, Sok szerencsétlent küldött a más világra.

Buda kesziben lakott egy híres physiognomus, és semioticus borbély, ki ámbár az aszkórosnak is ugyanazon szert rendölte, mellyet a vízkórosnak, mégis minthogy a vízelletből, és a betegre való nézésből sok betegséget elő számlált, igen elhiresedett.

Egy patonai ember, mint híres kurúzs néhány évvel az előtt mindenfelé hordoztatott, ha valamely

csorda közé dühös kutya ment; csupán reá olvasással, és vízzel való meghintéssel gyógyított; s mint-hogy a marhákat a veszett kutya meg nem sebesíté, rossz következése nem is lön, és a kurúzs igen elhíresedett. — Történt azonban hogy egy veszett kutya két gyermeket megharapott Teszéren, elvitétek a híres kurúzszt, ki mind a két gyermekre reá olvasott, sőt kőrösbogarat is adott nekik korommal, és a szülőket megnyugtatta hogy mítse féljenek. Amde nem értvén a nyavalya természetét a sebekkel mítsem gondolt, ahonnan az egyik megveszvéen borzasztó kínok közt meghólt, a másikat alig lehetett megmenteni.

Jelenleg egy híres kurúzsolónó Pesten, a polgári kórházban kurúzsolgat, de semmikép sem akar mestersége elsülni. Ő azt állítja hogy flastroma, és balzsamával mindenféle külső betegséget meggyógyít; és e mindenható orvosság fölfedezéseért 25 ezer váltó forintot kér. Óh milly ócsó volna, ha igazaknak találtatnának a kurúzsno állításai! Nehány évvel ez előtt a m. k. helytartó tanácshoz folyamodék a banya, kérvén, hogy adna alkalmat szerének általános hatását bebizonyíthatni. A helytartó tanács az egyetem kórházába rendelte őt, hol prof. S...y adott egy beteget keze alá, de hosszas sikertelen kurúzsolás után, betegség ürügye alatt, kimaradt. Mult évben ismét folyamodék, hogy más helyet rendelne a helytartó tanács, szerei hatásának bebizonyítására. A polgári kórház directorához utasították egy év gyógyítási időt nyerve. Három egyszor adatott keze alá:

Első: egy aszszony, mellsebbel, ki az orvoslás ideje alatt jobb életre szenderült.

Második: egy gyermek orrfekélylyel; 10 hónapi orvoslás alatt, az orr csontjai kihűlltak; a fekély mind inkább terjedvén a szemeket veszély fenyegeté, ekkor a kurúzsno maga kérte az érdemes

director urat, venné vissza a beteget; a fekély most már szépen gyógyul.

Harmadik: egy legjobb korú férfi lábszárfe-kélylyel; a fekély hol kisebbedik, hol nagyobbodik, jöllehet a flastrom szünetlen rajta van, s cseppjeiből 250 is ad be; és mindenható szere mellett, amugy alattomban, a pokolkövet nagy darabokban használja is. A fekély szerencsés meggyógyulását jósolni nem lehet. Balzsam cseppjei a kurúzsónak, beteg vallomása szerint, rondák, bűdösek, s igen keserűk. (Különös, hogy sok ember, kurúzs kezéből a legrondább szereket is, minden irtózás nélkül béveszi, ellenben az orvostól rendelt legegyszerűbb növényből főzött orvosságtól is borzad.) —

T h e s e s.

---

1. **Therapia simplicissima optima.**
  2. **Superfoetatio sub certis conditionibus negari non potest.**
  3. **Sanguis propria instituitur vitalitate.**
  4. **Medicasteri puniendi sunt.**
  5. **Nulla actio hominis sanae mentis penitus libera.**
  6. **Cum dosibus medicamentorum homoeopathicis vita aegri nunquam sublata est; iis morbum nunquam debellatum iri recte concluditur.**
  7. **Contra autochiriam educatio physica, et moralis principiis sanae rationis innixa tutissimum est praesidium.**
  8. **Ad cursum medico-chirurgicum nemo, nisi absolutis studiis philosophicis admittendus.**
-

Österreichische Nationalbibliothek

+Z156416601

